

До разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 70.895.085

Хмельницького університету управління

та права імені Леоніда Юзькова

29013, м. Хмельницький,

вул. Героїв Майдану

ВІДГУК

офіційної опонентки, докторки юридичних наук, професорки

ДАВИДОВОЇ Ірини Віталівни на дисертаційну роботу Павлової Анни

Сергіївни «Розподіл майна подружжя у сімейному праві», подану до захисту у

спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії у галузі

знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Після вивчення дисертаційного дослідження здобувачки ступеня доктора філософії Павлової Анни Сергіївни «Розподіл майна подружжя у сімейному праві» та її праць, опублікованих за темою дисертації можна з впевненістю говорити про актуальність даного дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження «Розподіл майна подружжя у сімейному праві» не викликає сумнівів, оскільки майнові відносини між подружжям, особливості здійснення подружжям майнових прав щодо майна, набутого у шлюбі, в тому числі його розподілу. Сімейні спори між подружжям щодо розподілу майна подружжя є однією з найбільш поширених і водночас складних спорів, що вирішуються в порядку цивільного судочинства. В сучасних умовах трансформації суспільних, економічних і правових процесів питання визначення правового режиму майна подружжя, встановлення обсягу спільної сумісної власності, порядку її поділу, а також захисту прав та інтересів кожного з подружжя набувають особливого значення. Особливої актуальності дослідження набуває в контексті необхідності забезпечення балансу між принципом рівності прав подружжя та принципом справедливості під час поділу

майна. Чинне сімейне законодавство України, попри наявність базового правового регулювання, містить низку дискусійних положень, що потребують наукового осмислення, систематизації та подальшого вдосконалення. Відповідна дискусія присутня і в сімейно-правовій доктрині, як щодо сутності поняття «розподіл майна подружжя», способів та форм розподілу майна подружжя, так і процесуальних особливостей розподілу майна подружжя в судовому порядку. В цьому аспекті можемо констатувати відсутність єдності і в судовій практиці щодо судового розподілу подружнього майна, наявність змін у правових позиціях Верховного Суду щодо вирішення сімейних спорів цього виду. Вище викладене на нашу думку приводить до висновку, що обрана тема дисертаційного дослідження є своєчасною, теоретично значущою та такою, що має практичне значення, її опрацювання сприятиме поглибленню наукових уявлень про правову природу майна подружжя, удосконаленню механізмів його поділу, а також підвищенню ефективності захисту майнових прав подружжя як учасників сімейних правовідносин. Можемо визначити, що значна частина правового матеріалу, викладеного у дисертації є новою і викликана наявністю ряду теоретико-правових та прикладних проблем у зазначеній сфері, що обумовлює інтерес дослідників до цієї теми, допомагає визначити теоретико-правові та прикладні засади розподілу майна подружжя, а також розробити науково-теоретичні пропозиції для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання відносин щодо розподілу майна подружжя.

У зв'язку із вище викладеним, можна констатувати, що системний науковий аналіз проблемних питань розподілу майна подружжя у сімейному праві є необхідним та своєчасним, а обрана авторкою тематика дисертаційного дослідження є актуальною і такою, що дозволяє удосконалити окремі положення правової доктрини у цій сфері.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації.

Виконана дисертація може бути охарактеризована як така, що має достатній науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються її авторкою.

Слід відмітити грамотне виокремлення об'єкта та предмета дослідження, що дозволило дисертантці сформулювати завершену наукову ідею, обґрунтувати авторські твердження та пропозиції. Метою роботи є визначення теоретико-правових та прикладних засад розподілу майна подружжя, а також розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання відносин щодо розподілу майна подружжя. Вказану мету вдалося досягти шляхом вирішення таких завдань: на підставі вивчення досягнень сімейно-правової доктрини здійснити аналіз теоретико-правових засад визначення правової природи інституту розподілу майна подружжя; проаналізувати розвиток законодавства, яке діяло на українських землях і врегульовувало питання розподілу подружнього майна; дослідити зарубіжний досвід правового регулювання розподілу майна подружжя; з'ясувати окремі види розподілу майна подружжя – договірний, медіаційний та судовий із особливостями їх застосування; розкрити процесуальні аспекти розподілу окремих видів подружнього майна, в тому числі: боргових зобов'язань та заставного майна, об'єктів незавершеного будівництва; запропонувати науково-обґрунтовані пропозиції вдосконалення норм сімейного законодавства, якими врегульовано питання розподілу майна подружжя.

Проблеми, які розкриті у дисертаційній роботі, проаналізовані на високому методологічному рівні, що в значній мірі обумовлено достатньою широкою дослідженою джерельною базою. Зміст кваліфікаційної наукової праці А. С. Павлової свідчить про ґрунтовне опрацювання чинного законодавства, монографій, статей у фахових виданнях, в тому числі наукових та правових джерел інших держав.

Структура дисертації обумовлена метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, які охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Перший розділ роботи авторка присвятила дослідженню теоретико-правових засад визначення розподілу майна подружжя, зокрема поняття та правової природи розподілу майна подружжя, розвитку інституту розподілу майна подружжя за законодавством, яке діяло на українських землях, зарубіжного досвіду правового регулювання розподілу майна подружжя. Зокрема, дисертантка дослідила доктринальні підходи та правові позиції Верховного Суду до розуміння поняття «поділ майна подружжя», «виділ майна подружжя», на підставі чого визначено поняття розподілу майна подружжя як особливого інституту сімейного права, який врегульовує правовідносини, пов'язані зі змінами в правовому режимі майна подружжя, що знаходиться в спільній сумісній власності через застосування таких способів розподілу, як фактичний поділ, формальний поділ, виділ чи розподіл майна шляхом його відчуження за допомогою таких інструментів розподілу як: поділ майна в натурі, присудження майна одному з подружжя із виплатою відповідної грошової компенсації іншому з подружжя в разі поділу неподільного майна, визначення часток у майні кожного подружжя, передачі частини майна одному з подружжя в приватну власність, розподіл коштів чи іншого майна, отриманих в результаті відчуження спільного майна подружжя. Також авторка обґрунтувала розгляд розподілу майна подружжя як процесу змін у правовому режимі майна подружжя через застосування одного або кількох способів припинення права спільної сумісної власності на таке майно. Авторка цілком вірно обґрунтовує, що правова природа розподілу майна подружжя також полягає у тому, що в процесі його здійснення застосовуються договірний, медіаційний або судовий порядок його здійснення з пріоритетом перших двох за умови відсутності спору між подружжям, а також те, що розподіл майна подружжя базується на принципах: рівності майнових прав подружжя, виключення особистої приватної власності з розподілу, презумпції поділу майна

подружжя в натурі. Також в розділі визначено спеціальні ознаки розподілу майна подружжя як сімейно-правового інституту: а) спеціальний характер правового регулювання розподілу майна між жінкою та чоловіком щодо припинення правового режиму спільності майна, набутого в шлюбі між ними відповідно до положень сімейного законодавства, сімейного договору чи угоди, укладеної за результатами сімейної медіації, із застосуванням положень цивільного законодавства лише у випадках, не врегульованих сімейним законодавством; б) положення сімейного законодавства щодо розподілу спільного майна подружжя, зокрема порядку та способів такого розподілу застосовуються у випадках, коли подружжя не домовилося про це самостійно чи за допомогою медіації; в) суб'єктами правовідносин, урегульованих цим сімейно-правовим інститутом є жінка й чоловік, які перебувають або перебували у шлюбі й домовилися про особливості розподілу майна подружжя чи звернулися за вирішення спору про це до медіатора чи суду. Крім того, в дисертації проаналізовано особливості правового регулювання інституту розподілу майна подружжя за законодавством, що діяло на українських землях. Позитивно слід відзначити дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання розподілу спільного майна подружжя.

В розділі другому дисертації А. С. Павлова дослідила окремі види розподілу майна подружжя – договірний, медіаційний та судовий із особливостями їх застосування. Зокрема, авторкою розроблено концепцію договору щодо розподілу спільного майна подружжя як загального поняття для усіх договорів, якими може бути врегульоване питання розподілу спільного майна, а також визначення порядку та способів такого розподілу; розроблено систему способів розподілу майна подружжя, що можуть бути визначені у договорі щодо розподілу спільного майна подружжя; визначено істотні умови таких договорів, уточнено вимоги до предмета договору та способів розподілу спільного майна, які застосовуються в договірному порядку. Авторкою запропоновані правила визначення договірному врегулювання розподілу спільного майна подружжя в ситуаціях, коли сторонами

укладено декілька правочинів про розподіл одного і того ж майна: пріоритет має правове регулювання за договором про розподіл спільного майна, який укладено пізніше, крім випадків укладення шлюбного договору або мирової угоди, які матимуть перевагу (особливо остання). Крім того, проаналізовано судову практику у справах про розподіл майна подружжя, основні правові позиції Верховного Суду у цій сфері, в тому числі, пов'язані із оцінкою такої обставини, як наявність заборгованості зі сплати аліментів під час розгляду вимоги про збільшення розміру частки спільного майна, яке набуто в шлюбі, відступлення від засади рівності часток при розподілі майна подружжя, визначення позовної давності щодо вимог, пов'язаних із розподілом майна подружжя, застосування ефективного способу захисту у справах про розподіл майна подружжя.

Дослідження розподілу окремих видів спільного майна подружжя знайшло своє висвітлення у третьому розділі дисертації. В цьому розділі досліджено особливості розподілу боргових зобов'язань подружжя, а також розподілу між подружжям об'єктів незавершеного будівництва. У дисертації проаналізовано поняття боргових зобов'язань подружжя, а також запропоновано визначити обов'язковість участі іпотекодержателя у вирішенні такої категорії справ, оскільки хоча розподіл боргових зобов'язань та майна, переданого в іпотеку, призведе лише до зміни кола боржників і не змінює самих зобов'язань, але відповідний розподіл може спрямовуватися на ухилення від виконання взятих боргових зобов'язань, припинення дії обмежувальних заходів, спрямованих на забезпечення виконання боргових зобов'язань у примусовому порядку, що суперечить інтересам іпотекодержателя. Авторка вірно зазначає, що в судовій практиці в справах про розподіл між подружжям об'єктів незавершеного будівництва склалося два підходи. Відповідно до першого підходу, суд заперечує можливість розподілу об'єкта незавершеного будівництва і здійснює розподіл між подружжям лише будівельних матеріалів, використаних під час будівництва такого майна. Другий підхід передбачає можливість розподілу об'єкта незавершеного будівництва, як специфічного об'єкту, залежно від того, коли саме

було розпочато будівництво, за які кошти придбано будівельні матеріали і власне – здійснювалося будівництво об'єкта незавершеного будівництва. Пропонується відійти від практики розподілу будівельних матеріалів, які вже втратили свою ідентичність в процесі будівництва.

У висновках за результатами проведеного дослідження сформульовано низку теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій для законодавчого регулювання окремих питань розподілу майна подружжя.

Таким чином, структура дисертаційного дослідження логічна, розділи та підрозділи взаємопов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила здобувачці продемонструвати глибинні знання у сфері теоретико-правових та прикладних аспектів розподілу майна подружжя у сімейному праві та кращим чином дослідити теоретико-правові та прикладні проблеми у зазначеній сфері дослідження.

Дисертантка послідовно виклала матеріал, переважно вірно, співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, що дозволило сформулювати наукові висновки та запропонувати пропозиції до законодавства України з питань розподілу майна подружжя.

Варто також зауважити, що дисертаційна робота виконана із дотриманням наукового стилю, характеризується логічним та послідовним викладом думок авторки. Здобувачці вдалося сформулювати авторське бачення сутності розподілу майна подружжя у сімейному праві шляхом опрацювання значної кількості вітчизняних та зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт у сфері регулювання у цій сфері дослідження, з одночасним дотриманням принципу толерантності ведення наукової дискусії.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукова новизна дисертації Павлової Анни Сергіївни полягає в тому, що робота є першим в Україні комплексним науковим дослідженням питань розподілу майна подружжя, його поняття та правової природи, основних теоретичні та практичних проблем, на підставі дослідження

яких сформовано наукові висновки та пропозиції щодо вдосконалення чинного сімейного законодавства в цій сфері.

За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист. При написанні дисертаційного дослідження авторкою враховані положення як національного законодавства, так і зарубіжного досвіду розподілу майна подружжя за законодавством таких держав як Болгарія, Естонія, Іспанія, Латвія, Франція, Німеччина, Польща, Угорщина, Чехія, а також іспанського автономного регіону Каталонія. Завдяки тому, що авторка критично проаналізувала теоретичний та практичний матеріал їй вдалося оновити підхід до дослідження значного кола проблем у сфері розподілу майна подружжя.

Більшість положень і висновків, що винесені авторкою на захист, є новими або містять достатню частку новизни.

Заслуговує на увагу висновок, що розподіл майна подружжя передбачає зміну правового режиму майна, що може бути вирішений в три послідовні етапи: договірний, де сторони самостійно домовляються про розподіл свого спільного майна й укладають (за участі нотаріуса) будь-який договір щодо розподілу спільного майна; медіаційний, у якому сторони, які з певних причин не уклали договір щодо розподілу майна подружжя, звертаються до медіатора за допомогою в мирному врегулюванні їх майнових питань; судовий, що можливий лише за умови спроби вирішення спору щодо розподілу майна подружжя шляхом медіації, та передбачає обов'язок суду сприяти мирному врегулюванню спору і лише за неможливості цього – вирішити справу шляхом застосування способів розподілу майна подружжя в судовому порядку.

Слід погодитися із розглядом розподілу майна подружжя як особливого інституту сімейного права, який врегульовує правовідносини, пов'язані зі змінами в правовому режимі майна подружжя, що знаходиться в спільній сумісній власності через застосування таких способів розподілу, як фактичний поділ, формальний поділ, виділ чи розподіл майна шляхом його відчуження за

допомогою таких інструментів розподілу як: поділ майна в натурі, присудження майна одному з подружжя із виплатою відповідної грошової компенсації іншому з подружжя в разі поділу неподільного майна, визначення часток в майні кожного подружжя, передачі частини майна одному з подружжя в приватну власність, розподіл коштів чи іншого майна, отриманих у результаті відчуження спільного майна подружжя.

Науковий інтерес викликає авторська концепція поняття взаємної згоди подружжя на здійснення розподілу спільного майна як згоди, правочину, домовленості обох з подружжя (дружини та чоловіка), які дійшли консенсусу вчинити дії щодо розподілу спільного майна, зокрема щодо визначення умов та способів такого розподілу.

Обґрунтованим є твердження про те, що правова природа розподілу майна подружжя полягає у такому: здійснення розподілу через застосування одного або кількох способів припинення права спільної сумісної власності на таке майно (поділ майна в натурі, присудження майна одному з подружжя із виплатою відповідної грошової компенсації іншому з подружжя в разі поділу неподільного майна, визначення часток у майні кожного подружжя, виділ майна, відчуження спільного майна подружжя з розподілом коштів або іншого майна, отриманих в результаті цього); договірний, медіаційний або судовий порядок його здійснення з пріоритетом перших двох за умови відсутності спору між подружжям (відповідно, існують три види розподілу майна подружжя – договірний, судовий розподіл майна подружжя, а також розподіл майна подружжя за допомогою медіації, що завершується укладенням угоди за результатами медіації, якою передбачається розподіл майна подружжя; юридичним результатом розподілу майна подружжя є зміна правового режиму майна (припинення правового режиму спільності майна або перехід із режиму спільної сумісної в спільну часткову власність); базується на принципах: рівності майнових прав подружжя, виключення особистої приватної власності з розподілу, презумпції поділу майна подружжя в натурі.

Аргументованою здається пропозиція дисертантки передбачити окремі зміни та доповнення до сімейного законодавства щодо урегулювання договірною,

медіаційного та судового розподілів майна подружжя, що зумовлює не лише теоретичне, а й правотворче значення дисертаційного дослідження.

Зауваження та пропозиції за змістом дисертації. За результатами ознайомлення із текстом дисертації можна відзначити, що детальний та виважений підхід до обраної тематики дозволив А. С. Павловій сформулювати авторський підхід до вироблення наукової концепції у питанні розподілу майна подружжя у сімейному праві та висловити певну кількість схвальних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Разом із переконливим переліком позитивних характеристик дисертаційного дослідження, для об'єктивності експертизи представленої роботи потрібно відмітити наявність певних дискусійних моментів, щодо яких слід окремо висловити протилежне науково-обґрунтоване бачення.

1) у п. 7 наукової новизни здобувачка зазначає на розробленні системи способів розподілу майна подружжя, що можуть бути визначені в договорі щодо розподілу спільного майна подружжя, угоді за результатами медіації або в судовому рішенні, а саме: а) поділ майна в натурі, що є об'єктом спільної сумісної власності із визначенням права власності кожного з подружжя на відповідне майно або правом власності на відповідну частку в майні, що виділяється; б) виділ спільного майна, тобто передання неподільних речей одному з подружжя в приватну власність зі збереженням режиму спільної сумісної або спільної часткової власності подружжя на решту майна або з подальшим поділом такого майна іншим способом; в) визначення часток кожного з подружжя в майні, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя в разі, якщо майно, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є неподільною річчю і не може бути реально поділене між ними відповідно до їх часток; г) присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку; д) розподіл грошових коштів або іншого майна, отриманого в результаті відчуження спільного майна подружжя у разі, якщо таке відчуження відбулося з

метою уникнення включення цього майна до такого, що підлягає розподілу. З іншого боку, дисертантка зазначає на с. 116 дисертації, що визначення часток кожного з подружжя в майні, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (у дисертації він називається «формальний поділ майна подружжя») в більшості випадків призводить до штучного роздвоєння процесу та не вирішує спір про розподіл майна подружжя, тобто є неефективним способом захисту. Чи не буде доцільно у зв'язку із цим, виключити такий спосіб розподілу майна подружжя із таких, які пропонуються авторкою в дисертації при внесенні змін до ст. 71 Сімейного кодексу України.

2) У п. 12 наукової новизни авторка зазначає, що предметом договору про розподіл спільного майна подружжя є наявне на момент укладання договору майно, яке перебуває у спільній сумісній або спільній частковій власності й підлягає розподілу, а також наявне на момент укладання договору майно, яке залишається в спільній сумісній власності. Істотними умовами договору про розподіл спільного майна подружжя є умови про предмет договору, порядок розподілу спільного майна та способи розподілу. Потребує уточнення авторська позиція щодо того, яке саме майно відноситься до майна подружжя, що може бути розподілене за договором, чи це лише спільне майно, чи розподілу може підлягати й майно, що перебуває в особистій приватній власності одного з подружжя через передання його іншому з подружжю. Також потребує уточнення поняття «порядок розподілу спільного майна» та його співвідношення із поняттям «способи розподілу спільного майна».

3) Позитивно відносячись до пропозиції авторки у п. 3 наукової новизни серед видів розподілу майна подружжя поруч із судовим та договірним виділяти також розподіл майна подружжя за допомогою медіації, що завершується укладенням угоди за результатами медіації, якою передбачається розподіл майна подружжя, а у п. 4 наукової новизни – передбачити медіаційний розподіл майна подружжя, у якому сторони, які з певних причин не уклали договір щодо розподілу майна подружжя, звертаються до медіатора за допомогою в мирному

врегулюванні їх майнових питань, слід додаткового обґрунтувати питання, чи є можливим звернення сторін до медіації у разі, якщо вони уклали договір щодо розподілу майна подружжя, але між ними наявний спір щодо окремих його положень.

4) Недослідженим залишилося питання розподілу майна подружжя через застосування судової медіації (врегулювання спору за участю судді), а також правової природи мирової угоди, що укладається подружжям, як спосіб вирішення сімейного спору про розподіл майна подружжя, що вже розглядається судом. Хотілося б уточнити авторську позицію щодо віднесення вказаного вище розподілу майна подружжя до судового чи медіаційного видів розподілу майна подружжя.

Підсумовуючи вище викладене, необхідно відмітити, що висловлені критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення.

Представлена дисертаційна робота засвідчує надзвичайну широту дослідницьких питань, піднятих авторкою, тому дискусійність її окремих положень, побічне охоплення увагою дослідниці тих чи інших питань є цілком об'єктивним наслідком проведеної роботи. Тим більш, що неоднозначність окремих положень, їхнє недостатнє висвітлення у науковій праці притаманно будь-якій творчій праці, зокрема науковій роботі, представленої на здобуття ступеню доктора філософії із зазначеного напрямку дослідження. Тому авторці пропонується в подальшому здійснити творчий пошук відповідей на висловлені зауваження та побажання щодо даної роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Проведений аналіз тексту кваліфікаційної наукової праці дозволив дійти висновку про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні

права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дисертаційного дослідження.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження А. С. Павлової «Розподіл майна подружжя у сімейному праві», котре подано на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, а її авторка – Павлова Анна Сергіївна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право»

Офіційна опонентка

докторка юридичних наук, професорка,

професорка кафедри приватного права

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Ірина ДАВИДОВА